

Lutkarska predstava

Jaković, Dora

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:561681>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Dora Jaković

LUTKARSKA PREDSTAVA

Završni rad

Čakovec, studeni, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Dora Jaković

LUTKARSKA PREDSTAVA

Završni rad

Mentor rada:

prof.dr.sc. Tamara Turza-Bogdan

Sumentor rada:

dr.sc. Maša Rimac-Jurinović

Čakovec, studeni, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. LUTKARSTVO.....	2
2.1.Lutka.....	3
2.1.1. Ručne ili lutke rukavice.....	3
2.1.2. Lutke na štapu.....	5
2.1.3. Lutke za kazalište sjene.....	6
2.1.4. Lutke na koncu.....	7
3. LUTKA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU.....	8
4. ULOGA LUTKARSTVA U JEZIČNOM IZRAŽAVANJU.....	9
4.1.Razvoj govora.....	9
4.1.1. Usporeni razvoj govora.....	10
4.1.2. Uloga odgojitelja u govornom razvoju djeteta.....	14
4.2.Lutkarstvo i jezično izražavanje i stvaranje.....	15
4.3.Lutka posrednik u komunikaciji	16
5. PROCES RADA NA IZVEDBI LUTKARSKE PREDSTAVE U VRTIĆU.....	16
6. ZAKLJUČAK.....	27
7. LITERATURA	

SAŽETAK

Lutka je nezaobilazno sredstvo igre kod djece u ranoj i predškolskoj dobi te se kroz nju povezuje sa svojom okolinom. Lutka isto tako djetetu omogućuje da s lakoćom uđe u svijet mašte. Tema ovoga rada je izrada lutkarske predstave s djecom predškolske dobi. Cilj završnog rada je pokazati dobrobiti lutkarske predstave i same lutke za djecu. Rad se sastoji od dva djela.

U prvom djelu rada govorit ćemo o lutkarstvu, lutki, vrstama lutke, lutkaru. Upoznat ćemo se s ulogom lutke u odgojno-obrazovnom procesu i ulogom koje lutkarstvo ima u jezičnom izražavanju kod djece. Dotaknut ćemo se i razvoja govora te usporenog govora i što možemo učiniti kako bi pomogli djetetu u razvoju govora.

U drugom djelu rada prikazat ćemo proces izrade lutkarske predstave. Lutkarska predstava se radila u vrtiću „Pčelica“ Molve. Predstava se radila na poticaj djece koja su sama lutkama glumila poznate njima priče.

Ključne riječi : lutkarska predstava, lutka, govor, utjecaj lutke na govor

SUMMARY

The puppet has an indispensable means of play in children in early and preschool age and through it connects with its environment. The puppet also allows the child to enter the fantasy world with ease. The topic of this paper is the creation of a puppet show with preschool children. The aim of the final work is to show the benefits of the puppet show and the puppet for children themselves. The work consists of two parts.

In the first part of the work we will talk about puppetry, types of dolls, puppeteer. We will get acquainted with the role of puppets in the educational process and the role that puppetry has in language expression in children. We will also touch on the development of speech and slow speech and what we can do to help the child develop speech.

In the second part of the paper we will show the process of making a puppet show. The puppet show was done in the kindergarten "Pčelica" Molve. The play was done at the encouragement of children who played the stories familiar to them with puppets themselves.

Keywords : puppet show, puppet, speech, doll influence on speech

ZAHVALA

Želim se zahvaliti svojoj mentorici, dr.sc. Tamari Turzi-Bogdan na mentorstvu te usmjeravanju, suradnji prilikom izrade završnog rada. Isto tako, zahvaljujem se sumentorici dr.sc. Maši Rimac-Jurinović na vođenju i suradnji prilikom izrade završnog rada. Zahvaljujem se i svim profesorima na prenesenom znanju tokom studiranja, kao i djelatnicima referade koji su uvijek bili na usluzi.

Željela bih se zahvaliti u dječjem vrtiću „Pčelica“ Molve koji mi je omogućio izvođenje lutkarske predstave i sam proces predstave s djecom. Zahvaljujem se i svojoj obitelji te prijateljima koji su bili velika podrška tokom cijelog studiranja i izrade završnog rada.

1.UVOD

Lutka je sredstvo manipulacije lutkara, a lutkar je osoba koja manipulira lutkom i time joj daje smisao, pokret, govor – jednom riječi daje joj život.

„ Lutkar je između ostalog i glumac, ali onaj čije tijelo nije u službi prenošenja poruke već u službi lutke, koji omogućuje tom objektu, figuri da zaživi na pozornici. U tom slučaju nije bitna osobnost glumca, njegov ego podređen je lutki., „ (Županić Benić, 2019, str 24)

Lutkar se vješto služi svim elementima (lutka, materijal, scena, rekviziti, pokret, glazba, glas i odnos) te spretno upravlja lutkom, maskom pod jukstapozicijom ljudskoga, stvara višeslojnu strukturu koja djeluje na mnogima razinama scenske stvarnosti (Staub 1992). Lutkarstvo nudi mnogo mogućnosti, a glavni cilj mu je oživjeti lutku tako da djeca sudjeluju u procesu nastanka lutkarske predstave, a i same lutke. Tema ovog rada je lutkarska predstava u vrtiću, a u njoj ćemo razraditi pojam lutke i njezinu važnost za govor i odgojno-obrazovni proces kod djece. Temu sam izabrala zato što su mi se mnogo svidjele lutkarske improvizacije. Improvizacija je izrada aktivnost bez pripreme ili u samom trenutku izvedbe. Lutkarska improvizacija je spontana, bez velike pripreme teksta, radnji i zvuka, sve se događa tijekom lutkarske izvedbe. Gruić (2002) improvizaciju je podijelila na dvije vrste: vođenu improvizacija i pripremljena improvizacija. U vođenoj improvizaciji, voditelj vodi sudionike kroz situaciju u kojoj se nalaze, bilo kroz pripovijedanje ili tako da se i on sam nalazi u toj situaciji te je ova improvizacija vrlo bliska stvarnosti. Pripremljena improvizacija ima definirani sadržaj nakon kojeg se priprema scenski prikaz grupa. Grupa može raditi zajedno ili se može podijeliti. Ovisno o sadržaju, improvizacije može biti zadan u veći ili manji mjeri. Isto tako svidjela mi se mogućnost ulaženja u nove karaktere, promjene glasova, snalaženja u novim situacijama bez osuda i sramljenja jer se nalaziš iza paravana. Radom želim saznati kakve sve utjecaje lutka i lutkarska predstava imaju na dijete, njegov govor i sam odgojni proces.

2. LUTKARSTVO

Prema Pokrivki (1985.) lutkarstvo je grana scenske umjetnosti najbliža djeci jer je u pogodnosti prikazivanja bajki, čudesnih prizora i fantastike kroz kazalište lutaka.

„Kazalište lutaka ima mnogo zajedničko s kazalištem živog glumca. Između ostalog to su tri osnovna uvjeta za kazalište – dramsko djelo, izvođači, publika, zatim velik broj kazališnih termina, pojmova, zakona i dr.“ (Pokrivka, 1985, str. 8).

„U lutkarskoj igri ravnopravno razgovaraju dječak i njegova lopta, cvijet i puž, mjesec i zvijezde“ (Pokrivka, 1985, str. 10). Autorica nam ovdje prikazuje lutkarski svijet kao svijet mašte, poezije, humora, neograničenih mogućnosti odnosno kao izmišljeni svijet. Lutku prikazuje kao sredstvo koje nam daje mogućnost igre s kojom se možemo pretvarati i razvijati kreativnost. Lutka je na sceni živa onoliko koliko se glumac uživi u njoj, a ako se glumac ne uživi u lutku tada lutka postaje nemoćna.

„Svijetom lutaka izražava se stvarnost kroz siromašnu i sasvim jednostavnu tehniku (jer lutke su simbol) ali i čudesno bogatu i lijepu, ako su lutke u rukama umjetnosti“ (Pokrivka, 1985, str. 10).

Prema Županić Benić (2019.) lutkarstvo je umjetnost lutke i lutkara te djetetov prvi prozor u svijet scenske umjetnosti od najranijeg djetinjstva. To je čin oživljavanja odnosno davanja života određenom realističnom ili apstraktnom predmetu, figuri ili objektu. Do čina oživljavanja dolazi kada lutkar, odnosno animator animira neživi predmet, objekt ili figuru te mu prenosi svoju energiju davanjem pokreta i glasa. Uspješnost prijenosa života ovisi o kontrolnom mehanizmu same lutke, ali i vještini animatora koji pokreće tu lutku i razotkriva njezin karakter. Obje autorice donose zaključak da je lutkarstvo odnosno svijet scenske umjetnosti najbliži djeci zbog mogućnosti pretvaranja i razvitka kreativnosti. Obje prikazuju lutku kao ne živo sredstvo koje oživi kada je lutkar odnosno glumac animira. Razlika je u uspješnosti oživljavanja lutke. Kod Pokrivke u procesu oživljavanja bitan je glumac dok je kod Benić-Županić bitan glumac i sam kontrolni mehanizam lutke. Nadalje, Županić Benić (2019) govori kako je lutkarstvo oduvijek posuđivalo od drugih umjetnosti tako da ima veliku mogućnost prilagodbe te da je postalo mješavina likovne, glazbene, dramske, plesne i književne umjetnosti. U lutkarskoj predstavi sjedinjuju se vizualni elementi poput lutke, scene, rekvizita, pokreta, glazbe, glasa i odnosa, a glavno sredstvo lutkarstva je lutka.

2.1 Lutka

Kao što smo već rekli lutka je glavno sredstvo lutkarstvo. Sam pojam lutke ima više značenja: od figure namijenjene dječjoj igri, lutki igrački, plastičnoj i porculanskoj lutki, modni lutki do scenske lutke koja je namijenjena lutkarskoj izvedbi. Ona nastaje od svega što nas okružuje.

„Lutka je metafora, pokret koji je oživljava daje joj smisao, ona u sebi posjeduje mogućnost različitih transformacija i to je opravdano ako lutku gledamo samo kao antropomorfnu figuru koja izranja iz sjećanja na djetinjstvo. To samo dokazuje njezinu bit i posebnost po kojoj je ona više od samog objekta.“ (Županić BeniĆ, 2019, str. 20).

Lutka je simbolična tvorevina te svaki njezin pokret ima značenje, a karakter joj se temelji na gestama. Geste su univerzalne te podrazumijevaju dinamiku pokreta, držanje i pomak određenog dijela tijela i glave. Ovisno o načinu pokretanja i animaciji, lutke dijelimo u četiri kategorije: ručne ili lutke rukavice, lutke na štapu, lutke na koncima i lutke za kazalište sjene. Lutke se izrađuju od različitih materijala te je važno odabrati što laganiji materijal kako bi se olakšala animacija. Osim šivanja i osmišljavanja kostima za lutku, isto tako je potrebno izraditi i scenografiju, odnosno prostor u kojem će se lutka kretati i živjeti.

2.1.1. Ručne ili lutke rukavice

Županić BeniĆ (2019) govori da je osnovno obilježje ručne lutke je da se navlači na ruku poput rukavice, a pokreće se pomicanjem prstiju, rotacijom šake i podlaktice. Ona je kao produžetak naše ruke te ovisi o finim pokretima naših prstiju. Zbog svoje jednostavnosti, djeca najradije prihvaćaju ovu vrstu lutke te ju nesputano kontroliraju i lako se užive u lutkarsku igru. Ručne lutke koristimo kada nam lik puno govori, kada se izmjenjuje puno likova, a animatora je malo te kada želimo izvoditi predstavu ne oviseći o prostoru. Razlikujemo dvije vrste ručnih lutki: ginjol i zijevalice. Ginjol lutku navlačimo na ruke te kažiprstom pokrećemo glavu, a mali prst i palac pokreću lutkine ruke. Ginjol lutku karakterizira glava koja je veća u usporedbi s ostatkom tijela jer ona nosi sam karakter lutke. Ruke joj čine mali rukavi haljine na koji su pričvršćeni veliki dlanovi. Kostim je jednostavan i ne upadljiv. Glas i sam govor lutke ovisi o

njezinom karakteru, ako je neka mala životinja ili dijete glas i sam govor je tih i nježan, a ako je u pitanju odrasli muškarac govor je dublji i glasniji. Zijevalicu isto tako navlačimo na ruku samo što animatorova ruka iznutra otvara i zatvara lutkina usta. Upotrebljava se kada je govor najizraženija karakteristika kod lika. Najčešće ju upotrebljavamo kod izrada životinja jer životinje uvijek komuniciraju ustima. Djeca sa životinjama dijele prijateljske osjećaje, vole slušati priče o njima, imitirati glasanja, pokrete i hod životinjama stoga su zijevalice idealne lutke za njih. Zijevalice mogu biti jednostavne (napravljene od čarapa i gumbi) i složene (namijenjene za filmsku produkciju)

Slika 1. Ginjol lutka

https://ruta-cres.hr/proizvodi-2/igracke/img_2388/

Slika 2. i 3. Lutka zijevalica

<https://zir.nsk.hr/islandora/object/ufzg%3A2752/datastream/PDF/view>

2.1.2. Lutke na štapu

Lutke na štapu su sve lutke koje se pokreću ili kontroliraju pomoću štapa i žice. (Županić BeniĆ, 2019) Pozornica je paravan koji prekriva glumca, a lutka se pokazuje iznad scene. U lutke na štapu spadaju: javajka, lutke za kazalište sjene i plošne lutke. Javajka je najpoznatija lutka na štapu koja se sastoji od trodimenzionalne oble glave, gornjeg dijela tijela i ruke. Štap izlazi iz glave te prolazi kroz tijelo, a ruke se pokreću žicama pričvršćenim za dlanove.

Slika 4. Lutka Javajka

<https://www.mgz.hr/hr/>

2.1.3. Lutke za kazalište sjene

Prema Županić Benić(2019) lutka sjena razlikuje se od svih ostalih lutaka jer ona nikad nije vidljiva kao objekt u kazališnoj predstavi, već samo kao sjena odnosno iluzija koju stvara svjetlo. Ona ne oponaša živo biće već njegovu sjenu. Nalazi se između izvora svjetla i platna, a svoj život započinje u rukama animatora. One su dvodimenzionalne te djeluju poput pokretnih sličica. Njih koristimo za prepričavanje i pričanje već poznatih priča djeci jer lutke sjene ne služe za dijaloge već kao popratno vizualno sredstvo. Jednostavne su za izradu čak i djeci kojoj omogućuje istraživanje odnosa svjetlosti i sjene kroz igru. Razlikujemo dvije vrste: transparentne sjene izrađene od prozirnih materijala (plastične folije, svila) i sjene izrađene od neprozirnog materijala (papir, karton). Tijelo lutke pokreće se nosivom žicom koja mora biti čvrsta kako bi podnijela težinu lutke. Ovisno o broju pokretnih vodilica imamo jednostavne i složene lutke sjene. Lutke sjene spadaju u lutke na štapu.

Slika 5 . Lutka sjena

<https://www.pinterest.com/pin/182325484884481870/>

2.1.4. Lutke na koncu

Županić Benić (2019) iznosi da je ova vrsta lutki najzahtjevnija zbog posebnosti izrade i animacije. Lutke na koncu su marionete. Sastoje se od figure pokretnih udova koje kontrolira kontrolni križni mehanizam koje je koncima pričvršćen za lutku. Lutkar drži križni mehanizam i blagim pokretima koncem pokreće željene dijelove lutke. Konci imaju funkciju nošenja lutke i kontrole njenih pokreta. Mehanizam koji omogućuje lutkaru pokretljivost lutke, pričvršćen je za ruke i noge. Marionetski most, odnosno pozornica u profesionalnoj predstavi, nalazi se iznad scene, a animator koji se kreće po njoj je ne vidljiv. Predstava se gleda kroz otvor pozornice, a ako se lutkar vidi tada se kreće po sceni zajedno s marionetom, ali je u crnoj odjeći.

Slika 6. Marioneta

<https://pino-toys.rs/product/pino-marionete-carobnjak-iz-oza/>

Lutka je sredstvo kojim djecu pozivamo na igru, izazivamo njihovu sreću, ostvarujemo inspirirajuću okolinu u kojem djeca uče kroz igru. Nadalje u radu ćemo saznati kako lutku uključiti u sam odgojno-obrazovni proces.

3. LUTKA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU

Sva djeca imaju pravo na kreativno igranje, da osjete puni doživljaj i iskustvo dramske igre, stoga je najvažnija uloga odgajatelja da tokom dramske igre im to omogući. Odgojitelj je taj koji inspirira, motivira planira, sudjeluje u dramskoj igri te potiče na pronalazak dramskog zapleta, odnosa među likovima, potiče na zajedničko pronalaženje rješenja za rekvizite, scenografiju, kostimografiju, muzičku podlogu. Lutkarske aktivnosti odgajatelju pomažu otkriti sposobnosti i talente svakoga djeteta. Odgojitelj osluškuje i reagira na dječje aktivnosti jer je dječja aktivnost indikator koliko će oni sami voditi dramski proces. (Ivon, 2010) Pozornim slušanjem i gledanjem, odgojitelj može vrlo brzo uočiti kada treba djeci dati neki detalj, podršku ili daljnji motiv za produživanje akcije. Odgojitelj pripovijedanjem i interpretacijom teksta može uvesti djecu u radnju, a pomoću tona glasa, ritma, intenziteta i atmosfere potaknuti razvoj odnosa između likova i potiče dječju maštu i samu kreativnost. Djeci je najzabavnije učenje kroz igru. Nadalje Ivon (2010) u poticajno okruženje za učinkovito učenje podrazumijeva i uključenost djeteta u sam stvaralački proces, unutarnju motiviranost i želju za sudjelovanjem. Iskustveno učenje sa što više uključenih osjetila je djeci najlakši, a i najbolji način učenja. Zato je lutka najbolja za takvo učenje jer je taktilna, vizualno privlačna i pokretna figura. Dijete je emotivno, misaono, intelektualno, stvaralački i tjelesno aktivno kada izrađuje i manipulira lutkom. „Uz pomoć lutke odgojitelj će lakše komunicirati i stvoriti atmosferu suradnje, spontanosti i razumijevanja među djecom. Moći će se više približiti djeci, poslati im poruke preko lutke i tako steći njihovo povjerenje“. (Ivon, 2010, str.72) Prema Županić Benić (2019), u pozadini rada na lutkarskoj predstavi kriju se povezanost, timski rad, koordinacija, rad na samopouzdanju, sreća, užitak, motiviranost i zanimanje. Lutka u odgojno-obrazovnom procesu nudi različite kreativne mogućnosti za ostvarivanje procesa putem svih osjetila i zastupajući sva razvojna područja. Kada djetetu damo mogućnost aktivnog sudjelovanja u izradi lutke i samoj realizaciji lutkarske predstave, ono lutki daje osobnost koju želi te ga se potiče na istraživanje povezanosti između umjetnosti. U tom procesu dijete dobiva potvrdu svoje sposobnosti, što je važno u razvoju samopoštovanja, uvažavanja drugih, složnosti i međusobnoj kooperaciji. Lutkarska predstava se vrednuje kroz dječji doživljaj i spoznaje koje je steklo uključivanjem u kreiranje lutkarske predstave. Djeca rijetko imitiraju scenu koju su postavili odrasli stoga oni kreiraju vlastite priče. Bitni elementi lutkarske predstave su: scenografija, kostimografija, rasvjeta jer pridonosi vizualnom identitetu. Scenografija i kostimografija vizualno pratite mjesto i vrijeme događaja, odnosno radnje. Zvuk, isto tako, može naglašavati i

preokret u radnji ili određeno emocionalno stanje. Ukratko možemo reći da je lutkarstvo višenamjenska umjetnost jer u sebi ujedinjuje više umjetnosti: pisanu riječ, likovnu, kazališnu, glazbenu i glumu. Zbog svoje širine i dinamičnosti vrlo lako zainteresirati s dijete koje ima potrebu za kreativnošću, izražavanjem i stvaranjem. Lutkarstvo isto tako utječe na razvoj djetetova govora o čemu ćemo više u sljedećem djelu.

4. ULOGA LUTKARSTVA U JEZIČNOM IZRAŽAVANJU

Kako bismo bolje razumjeli utjecaj lutkarstva, odnosno lutke na jezično izražavanje i sam govor djeteta trebamo se prvo upoznati sa samom definicijom govora, njegovim razvojem i mogućim poteškoćama koje mogu nastati.

4.1. Razvoj govora

Najosnovniji način komunikacije između ljudi je govor.

„Razvoj dječjeg govora je veoma složen i suptilan proces, koji se odvija pod utjecajem mnoštva različitih čimbenika. Govor je socijalni fenomen i njegov je razvoj moguć isključivo u uvjetima ljudskog okruženja“ (Posokhova, 1999., str 9)

Zbog toga je važno da se omoguće svi mogući okolinski poticaji kako bi razvoj govora, a i samo njegovo učenje bilo kvalitetno. Za dobar razvoj govora bitni su preduvjeti: dobro zdravlje, uredno razvijen govorni organ, uredan sluh, uredan intelektualni razvoj te stimulatívno okruženje. Prvim krikom ili plačem djetete ostvaruje komunikaciju s nama te vidimo da od najranijih trenutaka djetete uči komunicirati sa nama i okolinom. U prve tri godine života, razvoj govora je najintenzivniji te ga prati nekoliko etapa razvoja. Predgovorno razdoblje je prva faza i ona započinje samim rođenjem te traje do 9. mjeseca kada započinju prve riječi. Govorno razdoblje odnosno druga faza započinje pojavom prvih riječi sa značenjem (9. mjeseci) i traje

do petnaestog mjeseca. Osamnaesti mjesec do dvadeset i četvrtog mjeseca označava pojava prvih rečenica dok su drugu i treću godinu obilježuje naglo širenje rječnika i usvajanje gramatičnosti. (Andrešić 2010). Svako dijete ima svoj individualni razvoj i razlikuje se od drugih te se ne treba čvrsto držati vremenskog intervala faza. Bitno je da koja faza ne nedostaje kako bi se razvoj govora odvijao normalno bez većih odstupanja. Slušanje je jako bitan čimbenik za kvalitetan razvoj govora jer slušanjem okoline bebe raspoznaju ugodne i neugodne zvukove, poznate i ne poznate zvukove te reagiraju na njih. Kako dijete raste tako stječe sposobnost imitacije glasova, slogova te izgovaranja prvih riječi. U tom periodu djeca vrlo brzo uče da riječi predstavljaju mišljenja, objekte i akcije (Andrešić 2010).

4.1.1. Usporeni razvoj govora

Na djetetov govorni razvoj mogu utjecati i rizični faktori koji ga mogu narušiti: prijevremeno rođenje, niska porođajna težina, oštećenje sluha, moždana krvarenja, zanemarivanje djeteta, zlostavljanje te niz drugih stanja. Rano prepoznavanje odstupanja govora sprečavaju nastanak poremećaja koji se negativno odražava na cjelokupni razvoj djeteta. Govorna komunikacija je jako bitna te ima veliku ulogu u odgoju, obrazovanju, a kasnije i u profesionalnom razvoju, stoga je bitna prikladna edukacija roditelja kako dijete ne bih zakinuli već u samom početku. Roditelji imaju najveću ulogu u razvoju slušanja, jezika i govora. Kako bi roditelj na vrijeme reagirao, uvidio da dijete zaostaje s govorom i potražio stručnu pomoć na vrijeme te pokušao spriječiti kasnije poteškoće u razvoju u nastavku se nalazi tablica kalendara govorno-jezičnog razvoja, uz navođenja simptoma usporenog razvoja (Andrešić 2010.)

DOB DJETETA	UREDAN GOVORNO – JEZIČNI RAZVOJ	SIMPTOMI USPORENOG RAZVOJA
0-3 mj.	<ul style="list-style-type: none"> raspoloženja izražava glasanjem, smijanjem i plakanjem sluša glasove i druge zvukove 	<ul style="list-style-type: none"> ne reagira na jake zvukove
3-9 mj.	<ul style="list-style-type: none"> igra se govornim organima, stvara mnoštvo glasova na ugodne glasove odgovara smijehom, na neugodne plačem 	<ul style="list-style-type: none"> izostanak reakcije na poznati glas nakon 6. mj. ne imitira glasove odraslih nezainteresiranost za zvučne igračke

	<ul style="list-style-type: none"> • nakon 6. mj. Imitira glasove odraslih • pojava slogovanja, npr. mamama, 	<ul style="list-style-type: none"> • ne smije se glasno
9-15- mj.	<ul style="list-style-type: none"> • razumije geste, izraz lica, promjene u tonu glasa te odgovara na njih • razumije jednostavne upute i izvršava ih, npr. „Daj vode!“ • razumije značenje više jednostavnih riječi • slogovanje je bogato i slični pravim riječima, npr. Ma-ma, ba-ba, da-da... • javlja se prva riječ sa značenjem • imitira nove zvukove i akcije • pogledom traži imenovani predmet • gestom, pokazivanjem ili vokalizacijom pokazuje što želi • maše „pa-pa“ • odmahuje glavom u značenju „Ne.“ • odgurava stvari od sebe koje ne želi • pruža ruke da ga se primi • miče se od nepoznatih osoba • reagira na svoje ime 	<ul style="list-style-type: none"> • ne brblja ili je brbljanje siromašno • ne odaziva se na svoje ime • ne prepoznaje raspoloženja u glasu odraslih • ne javlja se prva riječ sa značenjem • ne ostvaruje očni kontakt sa sugovornikom
15- 18 mj.	<ul style="list-style-type: none"> • govori 15-20 riječi, uglavnom imenice • ponavlja riječi i fraze kao „daj piti“, „mama pa-pa“ • intonacija brbljanja slični intonaciji rečenice • odgovara na pitanje „Što je to?“ • traži „Daj još!“ • slijedi jednostavne upute npr. „Donesi medu!“ • pokazuje što želi • pokazuje 1-3 dijela tijela • pokazuje dva ili više predmeta na slikama 	<ul style="list-style-type: none"> • ne razumije “NE” • ne razumije geste i ne koristi ih • ne govori najmanje pet riječi • ne razumije jednostavne upute i jednostavna pitanja

	<ul style="list-style-type: none"> • donosi stvari da ih pokaže drugima • traži što želi vokalizacijom, pokazivanjem ili dodirivanjem • govori „pa-pa“ i još neke ritualne riječi • protestira s „NE“, te odmićući se 	
8 mj. - 2 god.	<ul style="list-style-type: none"> • koristi oko 50 prepoznatljivih riječi • zna pokazati i imenovati svakodnevne stvari • oponaša zvukove životinja ili ih imenuje • ponavlja riječi koje čuje • slaže dvije riječi u rečenicu, npr. “Beba papa.” • počinje koristiti glagole i pridjeve • zna pokazati pet dijelova tijela • razumije pitanja tko?, što?, gdje? • dobro imitira zvukove, riječi, kretnje odraslih • koristi jednu riječ ili kratke fraze za izražavanje emocija 	<ul style="list-style-type: none"> • ne slijedi i ne razumije jednostavne upute, npr. “dođi ovamo”, ”donesi loptu”... • ne slaže dvije riječi u rečenicu • ne imitira riječi i akcije odraslih • ne pokazuje dijelove na upit • nema početka kombinatoričke igre(stavljanja dva predmeta u međudnose) i simboličke igre (igre pretvaranja)
2-3 god.	<ul style="list-style-type: none"> • imenuje stvari svakodnevne upotrebe • dužina rečenice je 2-3 riječi • pita jednostavna pitanja • uz imenice, glagole i pridjeve koristi zamjenice, priloge mjesta • sluša kratke priče • lista slikovnice i imenuje slike • verbalno uvodi i mijenja temu • izražava emocije • privlači pažnju riječima 	<ul style="list-style-type: none"> • ne odgovara najednostavna pitanja • ne postavlja pitanja • govor je ne razumljiv ukućanima, a osobito stranim osobama • ne koristi jednostavne rečenice • ne voli slušati priče, pjesmice

<p>3-4 god.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • koristi rečenicu od 3-4 riječi • postavlja pitanja zašto?, kada?, što ako? • koristi zamjenice • povezano govori o stvarima koje su se dogodile • priča kraće priče, komentira događanja • zna svoje ime, godine i spol • “čita” slikovnice • sluša priče oko 10 minuta • uključuje se u duži dijalog • zna igrati ulogu druge osobe u igri • objašnjava kada ga sugovornik ne razumije 	<ul style="list-style-type: none"> • ne razumije složenije jezične konstrukcije i nije u stanju ispričati kraću priču • nerazumljiv govor zbog kojeg teže ostvaruje socijalni kontakt • prisutan je nepravilan izgovor glasova (osim r, lj) • djetetov govor nije tečan, postoje zastajkivanja ili ponavljanja
<p>4-5 god.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • voli kraće priče I odgovara na jednostavna pitanja vezana uz njih • služi se pravilnim rečenicama, većinu glasova izgovara pravilno • zna prepričati priču ili događaj • lako komunicira s ostalom djecom i odraslima 	<ul style="list-style-type: none"> • ne razumije složenije jezične konstrukcije i nije u stanju ispričati kraću priču • nerazumljiv govor zbog kojeg teže ostvaruje socijalni kontakt • prisutan je nepravilan izgovor glasova (osim r, lj) • djetetov govor nije tečan, postoje zastajkivanja ili ponavljanja
<p>5 godina i više</p>	<ul style="list-style-type: none"> • razumije i složeniji govor, osim nekih nesvakodnevnih pojmova • koristi složene i gramatički ispravne rečenice, rječnik je bogat • neke duže i složenije rečenice teže izgovara 	<ul style="list-style-type: none"> • dijete nije usvojilo osnovne pojmove orijentacije u vremenu i prostoru • nepravilan izgovor glasova • ne pokazuje interes za slova i brojke (npr. ne broji mehanički i ne znana pisati svoje ime

Tablica 1. Kalendar govorno–jezičnog razvoja

Izvor: Andrešić, D., Benc Šutka, N., Gugo Crevar, N. „Kako dijete govori“, 2010. Planet zoe d.o.o., str 11-18

4.1.2. Uloga odgojitelja u govornom razvoju djeteta

Komunikacija odgojitelja i djeteta temelji se na socio-emocionalnoj vezi koja se razvija kroz svakodnevne praktične aktivnosti odgojitelja i djeteta. Tako dijete ima mogućnost postupnog razumijevanja govora odgojitelja u interakciji i u komunikaciji, vokalizaciji, gestama koje izmjenjuju zajednička značenja kroz svakodnevne situacije koje se ponavljaju, a odgojitelj ih prati odgovarajućim izrazom lica. Kako bi se uspostavila uspješna verbalna komunikacija s djetetom, odgojatelj organizira različite situacije i stvara raznovrsne aktivnosti: pričanje jednostavnih priča, razgledavanje slikovnica, lutkarske predstave.

„Pritom je najvažnije da odgojitelj takve situacije koristi za izazivanje spontanog govora djece. Dobro i pravodobno odabrana aktivnost prirodno će izazvati zanimanje djeteta i omogućiti mu da govor koristi na raznoliki način u različite svrhe.“ (Petrović-Sočo, 1997, str 12.)

Trenutak kada dijete osjeti sigurnost i razumijevanje, koje mu pruža odgojitelj, tada počinje sa govorom. Odgojitelji zato formiraju različite kutiće u kojima djeca mogu razgovarati, prepričavati događaje i priče, pjevati, biti sami ili pregledavati priče i slikovnice. Odgojitelj svojim govorom potiče djecu na pravilan izgovor. Odgojiteljev govor treba biti u skladu s hrvatskim standardnim jezikom te poticati djecu da se koriste njime, osobito djeca koja u vrtić dolaze sa naglaskom svoje lokalne sredine. Govor je jednostavan, razumljiv, jasan, razgovijetan i spor kako bi ga dijete dobro čulo i usvojilo. Aktivnim slušanjem i komunikacijom „oči u oči“, odgojitelj bolje razumije kakva je komunikacija sa djetetom potrebna te prilagođava način komuniciranja. Takvim načinom razvija iskren, kvalitetan i ravnopravan odnos. Prema Petrović-Sočo odgojitelji mogu pridonijeti i tijeku edukacijsko-rehabilitacijske intervencije te samoj uspješnosti specijalističkih tretmana. Pružanjem modela pravilnog izgovora, poticanjem socijalnih integracija djece u skupini vršnjaka, zapažanjem nedvosmislenih reakcijama ruganja, odgojitelji uočavaju poteškoće u dječjem govoru i potiču ispravan dječji govor. Isto tako, odgojatelj ne smije prisiljavati djecu na govor, ako to dijete ne želi, već mu treba ponuditi aktivnosti u kojima govor nije potreban jer dijete će kada osjeti sigurnost samo progovoriti. Odgojitelji ne bi trebali ispravljati specifična obilježja djetetova govora, osim ako je riječ o brzopletašu jer s njim treba raditi na govornom osvješćivanju. Svaka sumnja o postojanju teškoća, odgojateljima treba biti signal da je potrebno savjetovanje s logopedom (Petrović – Sočo, 1997). Čitanjem priča kod djeteta ne samo da se potiče misaoni razvoj nego se i razvija

opažanje, uspoređivanje, primjena naučenog (Posokhova, 1999). Prilikom čitanja, odgojitelj treba paziti na pravilno interpretiranje teksta, dikciju, vrednote govornog jezika te pokazivanju emocija kako bi dijete što bolje priču doživjelo i razvijalo govor koji je bitan i nužan, pogotovo kada se bliži vrijeme škole.

4.2. Lutkarstvo i jezično izražavanje i stvaranje

Currel (1980., prema Županić BeniĆ 2019) navodi da promatrajući utjecaj lutka na razvoj djetetova govora, uočeno je da ona pomaže djetetu da se oslobodi i ohrabruje ga da progovori. Dijete započinje živjeti kroz lutku od trenutka kada igra započinje. Kada dijete uzme lutku, ono svoj glas daje lutki te lutka govori, dobiva mogućnost glasovnog izražavanja kako želi te je zaštićena od drugih pogleda, komentara. Zbog toga je važna kod povučene djece koja nerado ulaze u verbalne komunikacije s drugima. Hunt i Renfro (1982., prema Županić BeniĆ 2019.) navode da se razvoj jezičnog izražavanja upotrebom lutke događa spontano na način da se takva komunikacija s lutkom razvija u raznim izazovnim situacijama u kojima je dijete s lutkom u interakciji s drugim lutkama. Ponekad djeca ne mogu izraziti svoje osjećaje ili govoriti o njima, no lutka im omogućuje da izraze svoje emocije. Korištenje lutke u različitim improvizacijama pomaže djeci da se lakše jezično izraze pred publikom, poboljša umijeće slušanja, vještine preuzimanja rizika, stvaranju dinamike, da odluče u kojem smjeru ide improvizacija, da jačaju samopouzdanje i međusobnu suradnju s drugima. Tako djeca bolje razumiju sebe, druge te imaju poboljšanu sliku o sebi. Izradom, kreiranjem i igrom lutkama djeca razvijaju pozitivnu sliku o sebi, postaju svjesni da mogu sami kreirati lutku, improvizirati i odraditi temu najbolje što znaju. Dijete kroz lutku spoznaje svijet oko sebe na način da igra uloge koje vidi u svojem okruženju te tako isprobava svakidašnje situacije i priprema se za život. U igri s lutkom, u lutkarskim improvizacijama, dijete ima mogućnost poigravanja situacija koje imaju učinak na njegove emocije, bio to pozitivan ili negativan te razvija i obogaćuje govor. Govor se razvija prirodno i nenametljivo, a lutka svojim izgledom i šutnjom potiče dijete na preuzimanje uloga, davanje karaktera i korištenje govora.

4.3. Lutka posrednik u komunikaciji

Dijete lutku smatra svojim prijateljem te mu je vrlo važna. Ono se njoj može povjeriti i biti sigurno da ga neće iznevjeriti. Lutka dijete nasmije, donosi mu radost, uzbuđenje i utjehu kad je to potrebno. Igrom, kroz lutku, dijete govori što ga muči, tišti, čega se boji zapravo sve ono što odrasloj osobi ne bih mogao reći. „U nekim odgojnim situacijama prema odraslima dijete može različito reagirati, primjerice prosvjedom tako da ne želi komunicirati, što u cijelom odnosu i za djecu i za odrasle može predstavljati stres.“(Županić Benić, 2019) Zbog takvih situacija, lutka se uvodi kao posrednik u komunikaciji jer se dijete tada lakše otvara, surađuje i komunicira. Ta komunikacija se odvija u dva koraka. U prvom koraku odrasla osoba pristupa djetetu s lutkom, a u drugom koraku dijete se samo odlučuje na komunikaciju s lakoćom se obraća kroz lutku i igru odrasloj osobi. Osoba koja ima lutku može djetetu pokazati na njemu blizak način kako riješiti neke situacije. „Jednostavno lutka omogućava djetetu da izrazi svoje osjećaje lakše i otvorenije nego kad bi to moralo reći samo bez lutke.“(Županić Benić, 2019)

5. PROCES RADA NA IZVEDBI LUTKARSKE PREDSTAVE U VRTIĆU

U Dječjem vrtiću Pčelica provodila sam izradu lutkarske predstave. Predstava se izvodila u odgojno-obrazovnoj skupini *Bombončići* (starija skupina u dobi od pet do šest godina života). Proces izrade lutkarske predstave trajao je u razdoblju od dva tjedna (12.06.-23.06.2023.) U izradi je sudjelovalo 22 djece. Priprema i izvedba se provodila u 5 etapa.

1. Etapa: Odabir priče

Za našu lutkarsku predstavu odabrali smo priču *Tri praščića* iz razloga jer ju djeca u toj skupini mnogo vole te ju često glume uz pomoć plišanih igračkaka. Prije same predstave pročitali smo priču te su nakon pročitano djeca prepričavala što se dogodilo. Njihovo prepričavanje smo zapisali na papir te smo tako riješili tekstualni dio predstave.

U ovoj etapi svidjela mi se dobro poznavanje radnje i teksta priče *Tri praščića* od strane djece. Njihovo veselje i prihvaćanje ideje da na temelju te priče napravimo predstavu.

2. Etapa: Izrada lutaka i scenografije

Drugi korak koji je uslijedio bila je sama izrada lutaka, kućica i paravana.

Odgoviteljice u skupini sjetile su se da imaju napravljen paravan tako da to nismo izrađivali. Naši prašćići napravljeni su kao ručne lutke-ginjol, a izrađeni su od spužvaste glave, tijela od tkanine. Na spužvi smo nacrtali oblik glave za prašćiće koje su djeca škarama izrezivala, a dijelovi kartonskih kutija za jaja poslužili su nam za izradu njuške. Kućice su djeca izrezala iz kartona te ih kasnije oblijepile slamom, drvenim štapićima i trakicama crvenog papira kojeg su prethodno izrezala. Lijepljenje drvenih štapića na kućicu. Prije samog lijepljenja djeca se dogovaraju kako treba lijepiti štapiće te razmišljaju gdje će staviti vrata i prozore. Prilikom izrade djevojčica E.B.(6.g) komentira: “Nije ni čudo kaj je vuk otpuhal kućicu gle kak je slama lagana.“

U ovoj etapi djeca su pokazala veliku kreativnost kod izrade lutaka, davali su prijedloge kako bi pojedina lutka trebala izgledati, od kojeg bi se materijala mogla napraviti, kakve boje bi trebala biti. Kod djece je prevladavala velika suradnja te su jedni drugima uskakali u pomoć kod izrade kućica.

3. Etapa: Podjela uloga

Kad smo završili izradu lutaka i scenografije, kreće treći korak, podijele uloga i učenje teksta. Prije same podijele uloga, djeca su htjela isprobati različite likove kako bi otkrili koji im lik najbolje odgovara. Prilikom isprobavanja uloga, djeca su se uživila u predstavu i sama improvizirala tekst koji je pratio tijek radnje izvorne priče i tako sam odustala od ideje učenja teksta napamet. Djeca su sama izabrala lik koji žele utjeloviti te su pokazali velike interes za sudjelovanjem . Zbog velikog broja djece, a malog broja lutaka odnosno uloga, nisu sva djeca mogla biti glumici pa su u predstavu bili uključeni kroz scenografiju odnosno držanje kućica.

Oduševilo me je to što su djeca, koja su sramežljiva i povučena, prva krenula u isprobavanje lutaka i likova koje bi htjeli glumiti. Opuстила su se iza paravana te su mijenjala boju glasa, jačinu glasa, potpuno su se uživila u ulogu. Iznenađila me je lakoća kojom su djeca, smišljala dijaloge između likova.

4. Etapa: Izvedba lutkarske predstave

Korak četiri je bila sama izvedba lutkarske predstava. Izvedba predstave je započela pozdravom koji je bio upućen publici. Publika se sastojala od djece skupine *Bombončići* koja nisu sudjelovala u izvođenju same predstave, a pozdravljali su ih tri praščića odnosno djeca iza paravana. Nakon pozdrava, djeca su krenula u improvizaciju predstave. Tokom izvođenja predstave, publika je bila u interakciji sa praščićima: upozoravala ih je na vuka, tjerala je vuka te govorila praščićima kada su sigurna od vuka.

Izjave djece:

Djevojčica koja glumi vuka A.G.(6g): “Teta ja više neću biti vuk pa ovo je jako teško dok tak moraš puhati.“

Dječak J.L.(6g). “Beži vuk dok stigneš, idem ja za tobom da se ne vratiš.“

Djeca su svoje uloge shvatila vrlo ozbiljno, nije bilo naguravanja, bezveznog brbljanja, ponašali su se kao pravi glumci. Ostatak djece koji je sjedio u publici, isto je bio discipliniran i sa velikom znatiželjom i nestrpljenjem očekivao da započne izvođenje predstave. Govor djece bio je čist, jasan i glasan. Većinom su govorili književnim jezikom, gdje koja riječ na kajkavskom, ne gutajući slova. Duže riječi govorili su sporije kako bi ih ispravnije izgovorili.

5. Etapa: Završetak lutkarske predstave

Peti korak čini sam završetak predstave u kojem se djeca koja sudjeluju u predstavi naklone te ih publika nagradi velikim pljeskom. Na kraju predstave, djeca koja su sjedila u publici, privučena dobrom izvedbu svojih prijatelja i sami kreću u isprobavanje lutaka te improvizaciju predstave.

Djeca glumci bila su vrlo ponosna što je predstava ispala dobro, a publika je svoje oduševljenje iskazala dugim pljeskom.

Slika 7. i 8. Crtanje i rezanje oblika glave lutaka

Slika 9. i 10. Bojanje glava praščića

Slika 11. Rezanje pravokutnika za izradu kuće od cigla

Slika 12. Lijepljenje pravokutnika na kućicu od kartona

Slika 13. Djeca izrađivanju kućicu od slame

Slika 14. i 15. Lijepljenje drvenih štapića na kućicu

Slika 16. Ovako su izgledale ginjol lutke

Slika 17. ovako su izgledale kućice kada su bile gotove

Slika 18. početak lutkarske predstave *Tri praščića*

Slika 19. gradnja kuće od cigla

Slika 20. gradi se kućica od drva

Slika 21. Djevojčica gradi kuću od slame.

Slika 22. dolazi vuk

Slika 23. vuk je krenuo puhati u slamnatu kućicu

Slika 24. vuk puše u kućicu od drva

Slika 25. vuk je otpuhao drvenu i slamnatu kućicu, nikako ne može otpuhati kamenu.

Slika 26. vuk bježi od prašćića

Slika 27. na kraju predstave djeca su pozdravljala prašćiće te su im pljeskala.

Slika 28. isprobavanje lutaka, glumljenje, stajanje iza paravana

6. ZAKLJUČAK

Nakon svega, možemo zaključiti da je dijete vezano uz lutku te da mu ona pomaže u trenucima kada se osjeća nemoćno i samo. Potiče djetetovu komunikaciju s okolinom te ga oslobađa straha i nelagode. Kroz sam proces stvaranja lutkarske predstave djeca su razvijala svoju kreativnost i razmišljanje osmišljavajući sam izgled lutke te izgled kućica, slaganjem papirnatih trakica i drvenih štapića, razvijala su suradnju te su pomagali jedni drugima kada neka djeca više nisu mogla ili nisu znala kako nešto da naprave. Isto tak djeca su bila velika podrška djeci koja su glumila te su nakon predstave poticali na daljnju glumu. Kroz lutku, ulazeći u nove uloge, sramežljiva djeca lakše su ušla u interakciju sa drugom djecom jer su im se obraćala kao netko drugi. Nakon završetka lutkarske predstave, djeca glumci poticali su djecu koja su bila u publici na sudjelovanje u improvizaciji predstave, stoga možemo zaključiti da su djeca uspješno usvojila vještinu suradnje, smišljanja novih ideja te komunikacije. Također je vidljivo da su djeca puno koristila jezik u svome govoru koji je postajao sigurniji kada su se oslobodili u lutkarskoj izvedbi. Može se zaključiti da ovakve aktivnosti u kojima sudjeluje lutka, doista oslobađaju djetetov govor i djeluju na razvoj govora unutar cjelokupne komunikacije.

7. LITERATURA

- 1) Andrešić, D. (2010). Kako dijete govori. Zagreb: Planet Zoe
- 2) Čudina-Obradović, M. (1995). Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja. Zagreb: Školska knjiga
- 3) Ivon, H. (2007). Dijete, odgojitelj i lutka. Zagreb: Golden marketing – tehnička knjiga
- 4) Glibo, R. (2000.): „Lutkarstvo i scenska kultura“, Zagreb, Ekološki glasnik 2.
- 5) Gruić, I., (2002). Prolaz u zamišljeni svijet : procesna drama ili drama u nastajanju : Priručnik za odgajatelje, učitelje, nastavnike i sve one koji se bave dramskim radom s djecom i mladima. Zagreb: Golden marketing
- 6) Petrović – Sočo, B. (1997). Dijete, odgajatelj i slikovnica. Zagreb: „Alinea“
- 7) Pokrivka, V. (1985). Dijete i scenska lutka. Zagreb: Školska knjiga
- 8) Posokhova I.(1999.)“ Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece priručnik za roditelje“ Lekenik: Ostvarenje d.o.o
- 9) Županić Benić M. (2019) Lutka/r/stvo i dijete: (lutka, lutkar, lutkarstvo, umjetnost i dijete). Zagreb: Leykam international

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)